

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.D.P.B.

Coll. No. 353

Title Vyātipāla Kathā

353 353
CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 353 Subject : Paurnanic lit.

Title : Vyatipāta Kathā.

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : V.S. 899

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.1" by 5.3" Extent : 6. foll.

Language : Sanskrit. Script : Devanāgarī

Remarks : —

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ युधिष्ठिर उवाच ॥ येन व्रतेन चोत्तेन पद्मसादनं परिष्ठाप्य ब्र
ह्मपापघ्नं व्रतमुत्तमं ॥ १॥ मार्कण्डेय उवाच ॥ शृणु राजसूयवत्यामिवाराहेण पुरोहितं धरणी
तु यत्र तं राजसूयपातकनाशनं ॥ २॥ धरणी उवाच ॥ न गवन्त्यस्त्रसादेन व्रतातिविविधानि च ॥
श्रुतातिदेवदेवेश सर्वपापहराणि च ॥ ३॥ न श्रुतं श्रुतीपातस्य व्रतदानादिकं फलं ॥ तत्सर्वं तु स
माचक्ष्व ह्यपां रुत्वा ममोपरि ॥ ४॥ वाराह उवाच ॥ यः करोति श्रुतीपातव्रतं प्रवर्धिसाधकं ॥ स तु या
ज्ञो गसंपन्नो रत्नसंतानवान्मदा ॥ ५॥ श्रुतीपाते तु यदुत्तं सुवर्णं श्रुमात्रकं ॥ तत्सर्वं कोटिगुणि
तं जायते नात्र संशयः ॥ ६॥ धरणी उवाच ॥ यत्तयोक्तं व्यतीपातः कोटशो सौख्यरूपकः ॥ कस्य पुत्रा क
थं शृणुः पूजिते तस्य किं फलं ॥ ७॥ वाराह उवाच ॥ ह्यारविर्मिथुमाने तु सुरासुरगुणैरपि जातश्च १
शेतसवाक्यं दुहितो व्याजहार ॥ ८॥ विप्रौषधानां त्वं राजा न वक्तुमुदबोधव ॥ प्राप्ते राज्ञे तु सो
मस्य मदः समन्वतदा ॥ ९॥ मदेनांगिरसो नायं तारं जगद्गता ॥ मित्रत्वात्प्राप्तं सूर्यात्
जरां हृदस्यते ॥ १०॥ चक्रे चं दीनतदा कथं हितं शिरापितं तदा ॥ सोमं तदा किलादित्यो दमद
था ह्युदेरुता ॥ ११॥ तदा सोमो निरुष्टश्च तावन्मोक्षमुदिरुता ॥ उन्नयोर्दृष्टिं संपाते कुदयो सो

मसूर्ययोः ॥ १२॥ उपपत्तास्यो न व ह्योरः पुरुषः पिंगले रूपः ॥ लंबोष्टो दार्घ्यं दशनो नृकुटिकुटि
लाननः ॥ १३॥ पिंगलश्च शक्रकेशांतो लंबकूर्चः रुशोदरः ॥ शिरालो दार्घ्यं जिह्वश्च सपाश्र्वा
यमसंनिभः ॥ १४॥ स तोक्षु कामसौ लोकरं वंदुः शोनिवारितः ॥ तयोर्विचनमाकर्ण्य
तापातो बुभुक्षितः ॥ १५॥ प्रत्युवाच तदा तौ सोमसूर्यौ विस्मयं ॥ युवां क्रोधेन संजातो कु
पा धितो नृकुटिकं ॥ १६॥ क्रोधरुधे च बाधते पासे ते कुत्र तौ मया ॥ सोमसूर्यावुचतुः ॥ को
नो पट्टे विविधदपि पाताद्गवान्नृत् ॥ १७॥ व्यतीपातं तोनाम न वान्नृत् विनविद्यति ॥ यस्मि
नैव स्मिन्काले त्वदुत्पत्तिस्तदा कल्याणकारकं ॥ १८॥ तदन्तं धुः कुधितो नृकुटिकं तत्र कोपं नि
पातय ॥ सर्वेषां मेव योगानां सममाहुः फलं च मे ॥ १९॥ तेषां पुण्यं न दाहो राजविद्यति न संशयः ॥
श्रुतीपात उवाच ॥ न मोवापि रं मर्त्यं क्रोधपातः स नो जने ॥ २०॥ दत्तो न वदामधुना प्रसादः क्रियतां
मम ॥ रवोदाहृतः ॥ तस्य समये स्नानं दानं होमं तथा जपं ॥ २१॥ कथं करिष्यति तत्सर्वं तस्यानंतं फ
लं नृवि ॥ धरणी उवाच ॥ तस्यार्चनविधिं ब्रूहि विस्तरेण जगद्गुरो ॥ २२॥ रुते तस्मिन् व्रते देवकिं
पुण्यं प्रापते न रौ ॥ वाराह उवाच ॥ विस्तरेण च निविधिः कथितुं केन शक्यते ॥ २३॥ तथापि क

व्यतीपाताय भद्रं ते वयि ये पापकारकाः ॥ २४॥

सू ५

अमानं मेष्टु एदेविव सुंधरे। व्यतीपातदिने प्राप्ते स्नात्वा मंत्रविधानतः॥२४॥ पंचगव्यं ते
 लैध्याभ्यां शुचिर्नृत्वा समाहितः॥ गृह्णीयात्त्रियमंदेवा व्यतीपातविधानतः॥२५॥ व्यतीपा
 तदिने प्राप्ते स्नानं कर्तव्यं। सर्वपापविपुष्यं यावत्संवत्सरोत्तवेत्॥२६॥ तावदेव
 करिष्यामि निर्विघ्नं कुरु सूर्यज। नमस्ते स्तु व्यतीपातसोमसूर्यव्रतप्रभो॥२७॥ यत्किंचिद्वा
 यते दानं तदहं यमिशोक्तु मे॥ शं कु कर्णं प्रजं वा हं ब्रह्मं च दार्पनासिके॥२८॥ अष्टवैतं
 त्रं चतुर्वर्कं विस्तीर्णं शतयोजनं। खर्वबाहुं मशं दंष्ट्रं ताक्षकं तं दं मशोक्तं॥२९॥ ब्रह्मांड
 व्यापिनीं देशं च ललांगं रक्तकल्लोचनं। एवं ध्यायेत् व्यतीपातं सर्वकामफलप्रदं॥३०॥ संपू
 ज्य देवदेवेशं पश्चात् ब्राह्मणतर्पणं। परमान्नं समानीक्य सर्वेपि स्मरसंयुतं॥३१॥ दायतां
 दिज्ज्वर्याय व्रतसंपूर्णं हितवै। तिलपात्रं सुवर्णं च मासमेकं प्रकल्पयेत्॥३२॥ तदूर्ध्वं वा २
 प्रदातव्यं फलमात्रमथापि वा। लवार्धमपि तत्स्वल्पं हेमविप्रकरावितं॥३३॥ हेमाद्रिस
 प्लवार्धं दानं साक्षात्तारायणो दिजः॥ हेमगर्जस्तस्य हेमगर्ज हेमवाजं विज्ञावसो॥३४॥ अ
 नंतपुण्यफलदमतः। शान्तिं प्रयच्छ मे। मंत्रेण तेन विप्राय दद्यात्तु क्लिप्तमन्त्रितः॥३५॥

सू २

न ३

सर्वपापविनिर्मुक्तोऽपि त्रिवान् धनवान् न वेत्। इति ते सर्वमाख्यातं व्यतीपातसमुद्भवं॥
 ॥३६॥ दानं शृङ्गादिकं सर्वं किंपुनः परिहृत्वा। युधिष्ठिर उवाच॥ व्रतस्यो घापनं
 सर्वं शृणु न कथय मत्तु दिजोत्तम॥३७॥ कृतैर्येन संपूर्णं जायते व्रतमुत्तमं॥ माकंडो
 य उवाच॥ एवं संवत्सरे पूरे पिंश्चादु घापनं चरेत्॥३८॥ आदौ मधुतया चोत्तेकु
 यदु घापनं बुधः॥ तिष्ठमाणा त्रेण कर्त्तव्या तदर्थे न च वा पुनः॥३९॥ व्यतीपातप्रती
 मायां तु विज्ञात्वा विवर्जयेत्। व्यतीपातस्वरूपं तु कुयदिष्टं नुजं नरः॥४०॥ गृ
 ह्मधोत्तु वा गोष्ठे। कुयदिष्टं दत्तं बुधः॥ तस्योपस्थि संस्थाप्य घटं सकरिया चितं॥४१॥
 तान्नपात्रं समायुक्तं कांचनाज्ज समन्वितं। तत्र स्थाप्य व्यतीपातं सोमसूर्ययै विधीयते॥
 ४२॥ वेदमंत्रैः स्वशाखोक्तेः सज्ये सु समाहितः। रागद्वेषविहिनश्च तत्किं प्रदाम स
 मन्वितः॥४३॥ गंधपुष्पा रुतैर्भूषितं हृदयं समन्वितं। अर्घ्यं चापि ततो दद्यात्सुगंधैः
 कुसुमैः फलैः॥४४॥ गृह्णाण ध्वं व्यतीपातसोमसूर्यसुतप्रभो॥ सप्तजन्मजितं पापं

सू २

त्वमसादादिनश्यतु॥४५॥ मंत्रेणानेन वैराज्यं न दद्यादर्थं समाहित॥ सोमं समाचरे
 त्वं सोमधेनुमिति स्मरन्॥४६॥ आरुमेनेमंत्रेण सूर्याय विधिवन्तरा॥ रू
 रं हंसमिदं शतमष्टोत्तरं तथा॥४७॥ तत्र चैवायं सोमश्च चरुसोमस्तथैव
 च॥ ब्राह्मणान् जोजयेत्तत्र पायसेन तत्र यो वशः॥४८॥ कां सपात्राणि देयानि पा
 यसेन युतानि च॥ एवमारुध्रविप्राय दद्याद्दक्षिणया सः॥४९॥ अंगुलीयकव
 स्त्राणि नूषणानि स्वशक्तितः॥ पयस्विनो च गौमेकां सवसां कां स्य रोइनां॥५०॥
 स्वर्णशृंगां रुद्रां मुखुरां मुक्तादामवित्पितां॥ सुर्वर्णानि जकोपेतां॥ ताम्रहृष्टिं स
 र्द्विणां॥५१॥ दद्याद्विप्राय मंत्रेण हवेत्किं न नृपोत्तम॥ तेन स्याद्भूतसंभृतिः फलं च
 विपुर्जन्तवेत्॥५२॥ राजीवाच॥ केन चासौ पुराचीर्णं श्रुतापातव्रतं श्रुतं॥ तन्मे कथ
 यतो विदन्तु पांसुत्वा ममोपरि॥५३॥ मार्कंडेय उवाच॥ शृणु राजन् व्रतमिदं
 यश्चिन्ते पुरातनं॥ तेनैव राजा दैतदैतं शक्यं कराय सुदुःखिने॥५४॥ एकदा तु इत्यंशो

३

चंशो

मृगयार्थं वनं गतः॥ श्रान्तश्च रत्नने राजा दृष्टो शक्यं करं नृपे॥५५॥ दग्धपादकटिचैव दग्ध
 प्रावमुखोदरं॥ दृष्ट्वा तं तद्विधं राजारुपां चक्रे दयापरा॥५६॥ केन कर्मविपाकेन श्रव
 स्वां प्राप्तवानयं॥ अहो हं कर्मशु कर्मशु करेणोपनुज्यते॥५७॥ अवश्यमेव नोक्तं
 कृतं कर्म श्रुताश्रुतं॥ तच्छ्रुत्वा नृपतेर्वकिं निश्चासान् शक्यं मुहुः॥५८॥ स्मृत्वा पुरा
 तनं कर्म प्रत्युवाच कथं नृपे॥ शृणु राजन् नृपे इदं सर्वं विप्रो विश्वमुखो जवं॥५९॥ आ
 शाकीरिणदाता इह श्रितेभ्यश्च किं च न॥ श्रुताश्च बहवो धर्मपुराणश्रुतिनो
 दिताः॥६०॥ तथापि पापबुध्ना इह करोम्यात्मनोदितं॥ आशयामास नृपः सा जगता
 शास्त्रे विनिर्गताः॥६१॥ कृतवान्यापमेवा इह किंचिच्छ्रुतं कृतं॥ एकदा उग्रहृदोऽस्मि
 त्वया तापाते द्विजोत्तम॥६२॥ आगतो याचितो मोचनं किंचिदुत्तवा इनां॥ ततश्च क
 पितो विप्रो मम शापं ददौ नृप॥६३॥ आशान्तिदइते शीघ्रं ममां गानि पृथक् पृथक्
 तथैव तु तवां गानि दावाग्निः शुक राधम॥६४॥ दक्षिणतिवने घोरीनिर्मले जल

वर्जिते। तत्र शुकरयो नो त्वं प्रसुतिं समवाकृदि ॥६६॥ अत्र सादितो मे विप्रः पुनश्च क्रे
 द्यां मयि। शान्तिं शृकर त्वे पितृत्वात्का सज्जगाम ॥६७॥ तेन शापेन राजेन्द्र शृकर त्व
 मवाप्तवान् ॥६८॥ खीरं संप्राप्तो निमज्जे विधिने वने ॥६९॥ राजो वाच ॥ केन त्वं मु
 च्यते पापात् ममा च स्वेन्द्र शृकर। येन शक्यो मया कर्तुं तव पापस्य प्रहयः ॥७०॥ वा
 रा इति वाच ॥ श्रूयतो मम राजेन्द्र मुक्तिः स्या येन कर्मणा। व्यतीपातव्रतं नाम सत्तं र
 जव्रतं पुरा ॥७१॥ यथा माता सुतस्येन्द्र सदया दित कारिणी। तथा व्रतमिदं राजन्
 इन्द्रो के परत्र च ॥७२॥ तथैवा न्यदितः सूर्योऽपि शेषं ददते तमः। पातके ददते तव व्रत
 मे व नृपात्मज ॥७३॥ शतसिंद्धये दत्तं स इन्द्रा दशदिने। विषुवे स तस्मा इन्द्रा व्यती
 पाते त्वचिंतके ॥७४॥ व्यतीपातव्रतस्यास्य विधानं शृणु तत्त्वतः। माघे कौल्यने वापि
 अन्यस्मिन्वा भुजो दिने ॥७५॥ व्यतीपातव्रतये स्मिन् परमेतद् दारुतः। सर्वेषु व्यतीपाते
 षु तस्मात्पात्रं सकांचनं ॥७६॥ दत्तव्यं विप्रवययि श्राविस्त्रप्रायतामिति। अथवा वृद्धि
 नक्षत्रे भोज्ये फले श्वेतैर्मासि मार्गशिरे च यत्नः ॥

संयुक्ते व्यतीपातव्रतं चरेत् ॥७७॥ एवं संवत्सरस्यांते देवस्याचंचिकारयेत्। शंख
 ऋगदापाणि पद्म इन्द्रा इन्द्रमयो ॥७८॥ वस्त्रयुग्मेन संवत्स्रं पूजयेत् रुद्र उधुजो तोक्ता
 रेण वसं पूजयेत् कांस्थता जनमुत्तमं ॥७९॥ स्थापयेत् देवदेवेशं स्थानं तत्रैव कल्पयेत् ॥
 शय्यां च सन्निधौ तत्र स्थापयेत् देवमनुस्मरेत् ॥८०॥ अनंतं शयनं देवमनंदफलदं शु
 चं। विस्मृत्य समायुक्तं तत्तया सं पूजयेत् रुद्रं ॥८१॥ वैदिकेनैव मंत्रेण जातिपु
 ष्ये। प्रमर्चयेत्। पायसेनैव नैवेद्यं शक्या संयुतेन च ॥८२॥ देवाय दत्त्वा नैवेद्यं क
 यच्चि प्रार्थनां ततः। देवदेवं रुद्रां केशं प्रार्थयित्वा ततो व्रती ॥८३॥ तस्यैव गुरवे द
 द्यात्। त्रियायकं दं विनो। व्रतो यदि ह्ये विप्राय शास्त्रं। ज्ञाय विशेषतः ॥८४॥ नृमिवा
 य सुवर्णे च दक्षिणा श्रविषा यते। ब्राह्मणान् भोजयित्वा तु व्रतमेतस्मात्पयेत् ॥८५॥
 इदं व्रतं मया रक्ष्यतं विदितं सर्वजन्मनि। स्वर्गापवर्गदं नृणां अनंतं फलदं मतं ॥८६॥
 मुच्यते किं त्विषादस्माकं करत्वा न्न शं मयः ॥ माकंडीय उवाच ॥ तेनैव क्लोहं यश्चो
 शृकरं काक्यमब्रवीत् ॥८७॥ मया त्वत्तमिदं सर्वं तत्फलं ते ददाम्यहं। एवमुक्त्वा ततश्च

शक्य फलं ददौ न कृणा तेन पुण्येन शकरो मुक्त किंचिषः ॥ ८७ ॥ मुक्त शकरो दे
 शं सु सवतिर एत पितः ॥ दिव्यं विमान मा स्थाय वाक्यं ते तदुवाच ॥ ८८ ॥ नो जनाः
 किं न पश्यन् व्यतीपात व्रतोत्तमो ॥ इव सुखं ददन् एतं परत्र च सुखावहं ॥ ८९ ॥ द
 द्वा मां पाप नि मुक्तं व्रत स्या स्य प्र नावतः ॥ विश्वासः क्रियता मस्मिन् व्यतीपात व्रत
 तमो ॥ ९० ॥ इत्यस्मात् क्ता स्व गतिः सोमो थरा ज्ञः संपश्यतस्तदा ॥ तं दृष्ट्वा विस्मितो
 राजा विश्वासं तत्र चाकरोत् ॥ ९१ ॥ ततो राजा पुरं प्राप्य पौरैर्व्रत मकारयत् ॥ ज
 नो पिरुत वांस्तत्र व्यतीपात व्रतं शुभं ॥ ९२ ॥ ततो राज्यं शुभं कृत्वा देव देवस्य च कि
 ए ॥ इत्यंशुः प्राप्तवान् विष्णोः प्रासादात् परमं पदं ॥ ९३ ॥ अतस्त्वं कुरु राजेंद्र व्यती
 पात व्रतोत्तमो ॥ सर्वपापं हय करं ददामि इ फल प्रदं ॥ ९४ ॥ इत्थं व्रतं कुर्यात् कुर्यात्
 क्षा नक्ति समचितः ॥ कोटिजन्मा र्जितो पापै मुच्यते नात्र संशयः ॥ ९५ ॥ अश्वमेध
 सहस्राणि वाजं पेयशत्रु तानि च ॥ गवां कोटि प्रदानेन तत्फलं जायते नु वि ॥ ९६ ॥
 तत्फलं जतते मर्त्यो व्रत स्या स्य प्र नावतः ॥ संततिश्चाति संपत्तिरिति लोके तवेन

५

णो ॥ ९७ ॥ गो इताश्च पि नृ पश्च ब्रह्म हा गुरु इतः व्यगः ॥ इत्यादि पाप कृतापि नरो
 मुच्यन्त शंसयः ॥ ९८ ॥ कोटि वर्ष सिंहाणि यमलो कं न पश्यति ॥ दिव्य वर्ष सिंहा
 णि स्वर्ग लोके महीयते ॥ ९९ ॥ सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वदां नेषु यत्फलं ॥ व्यतीपात व्र
 दां नेन फल माप्नोत्य संशयः ॥ १०० ॥ अस्मिन् क्रते व्रतं राजन् वै धर्मं नैव जायते
 ॥ १०१ ॥ दद्यात्पुश्च तवेदीमान् पुत्रवान् धनवान् सुखि ॥ कृते व्रते तु राजेंद्र जायते नात्र संश
 यः ॥ १०२ ॥ न निधिर्न च न रुचं न वारो न च चंद्रमाः ॥ यदा चोत्पद्यते नक्तिस्तदा कार्य मिदं व्र
 तं ॥ १०३ ॥ किं व्रतैः बहूनिः स्त्राणां किं दानैर्बहूनिः कृतैः ॥ सर्वपापं फल माप्नोति व्यतीपात
 प्रसादतः ॥ १०४ ॥ इमं पश्चात्तु येन कृता शृणुयाद्वा समाहितः ॥ सर्वपाप विनि मुक्तो विष्णु
 लोके महीयते ॥ १०५ ॥ इत्थं व्रतं नृ पवरः प्र करोति न कृता नि धूय पाप मखिलं सह पुत्र पौ
 त्रैः ॥ आरुह्य किं न र गणेः परिहृत्यमाणः शीघ्रं प्रयाति पदमा शुभं देव रस्य ॥ १०६ ॥ ॥
 इति श्री वाराह पुराणे व्यतीपात व्रत कथा संहारः ॥ ॥ श्रीमन्महा गणा धीश्वराय नमः ॥
 संवत् १७७८ वर्षे कार्तिक मासे शुक्ल पक्षे १८ तौ मे लिखित मिदं पुस्तकं ॥ शुभं न वतु ॥

६

दृष्टनीपातनीकथासंग्रहपत्र ६